

**ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА,  
ПОЄДНАНОГО ІЗ ЗГВАЛТУВАННЯМ АБО СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ****QUALIFICATION QUESTIONS OF INTENTIONAL MURDER,  
COMBINED WITH RAPE OR SEXUAL VIOLENCE**

Гритенко О.А., д.ю.н.,

доцент професор кафедри кримінально-правових дисциплін  
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних теоретико-законодавчих проблем кваліфікації умисного вбивства, поєданого із згвалтуванням або сексуальним насильством. Визначено, що при кваліфікації умисного вбивства, поєданого із згвалтуванням або сексуальним насильством (п. 10 ч. 2 ст. 115), даний склад злочину, на перший погляд виглядає як складений, оскільки він утворюється з двох злочинних діянь, кожне з яких є єдиним самостійним злочином, але внаслідок їх єдності вони утворюють один одиничний злочин, який охоплюється ознаками однієї статті (у даному випадку частини статті) КК України. Зокрема, виникають питання при кваліфікації умисного вбивства з метою задоволення статевої пристрасті із трупом. Досліджено доктринальні позиції щодо юридичної оцінки такого статевого збочення як некрофілія. А саме, задоволення статевої пристрасті із трупом, яке необхідно кваліфікувати за ст. 297 КК України, а бо ж умисне вбивство з метою задоволення статевої пристрасті із трупом, яке має бути кваліфіковано за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України та ст. 297 КК України. Доведено, що жодна із формул кваліфікації при умисному вбивстві з метою задоволення статевої пристрасті із трупом (кваліфікація за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України; за сукупністю кримінальних правопорушень передбачених п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України та ст. 297 КК України; за сукупністю кримінальних правопорушень передбачених п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України та відповідними частинами ст. 152 КК України або 153 КК України) не надає повноцінного охоплення усіх об'єктів кримінально-правової охорони, на які здійснюється посягання (життя, статева свобода та недоторканість особи, суспільна мораль). Причина ж такої ситуації полягає у певній недосконалості законодавчого формулювання п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, яке є недостатньо повним. Запропоновано певні зміни у п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, а саме викладення зазначеного пункту у такій редакції: «*Умисне вбивство, поєдане із згвалтуванням або сексуальним насильством, або з метою задовольнити статеву пристрасть із трупом.*».

**Ключові слова:** згвалтування, злочину, задоволення статевої пристрасті, кваліфікація, моральність, некрофілія, сексуальне насильство, статева свобода, статева недоторканість, труп, умисне вбивство.

The article is devoted to highlighting one of the current theoretical and legislative problems of the qualification of intentional murder combined with rape or sexual violence. It was determined that when qualifying intentional murder combined with rape or sexual violence (paragraph 10, part 2, article 115), this composition of the crime, at first glance, looks like a compound one, since it consists of two criminal acts, each of which is a single an independent crime, but as a result of their unity, they form one single crime, which is covered by the features of one article (in this case, a part of the article) of the Criminal Code of Ukraine. In particular, there are questions regarding the qualification of intentional murder for the purpose of satisfying sexual passion with a corpse. The doctrinal positions regarding the legal evaluation of such a sexual perversion as necrophilia have been studied. Namely, the satisfaction of sexual passion with a corpse, which must be qualified under Art. 297 of the Criminal Code of Ukraine, but deliberate murder for the purpose of satisfying sexual passion with a corpse, which should be qualified under clause 10, part 2 of Article 115 of the Criminal Code of Ukraine and Art. 297 of the Criminal Code of Ukraine. It has been proven that none of the qualification formulas in the case of intentional murder for the purpose of satisfying sexual passion with a corpse (qualification under Clause 10, Part 2 of Article 115 of the Criminal Code of Ukraine; according to the set of criminal offenses provided for in Clause 10, Part 2 of Article 115 of the Criminal Code of Ukraine and Article 297 of the Criminal Code of Ukraine; according to the set of criminal offenses provided for in paragraph 10, part 2 of Article 115 of the Criminal Code of Ukraine and the relevant parts of Article 152 of the Criminal Code of Ukraine or 153 of the Criminal Code of Ukraine) does not provide full coverage of all objects of criminal law protection, which are carried out encroachment (life, sexual freedom and integrity of the person, social morality). The reason for such a situation lies in a certain imperfection of the legislative wording of Clause 10, Part 2 of Art. 115 of the Criminal Code of Ukraine, which is not complete enough. Certain changes are proposed in Clause 10, Part 2 of Art. 115 of the Criminal Code of Ukraine, namely the wording of the said clause in the following wording: "Intentional murder, combined with rape or sexual violence, or with the aim of satisfying sexual passion with a corpse".

**Key words:** rape, crime, satisfaction of sexual passion, qualification, morality, necrophilia, sexual violence, sexual freedom, sexual integrity, corpse, intentional murder.

**Постановка проблеми.** Економічні, соціальні та політичні зміни, які відбулися останніми роками в Україні, торкнулися практично всіх сфер життєдіяльності держави, спричинивши потужний негативний вплив на нормальний розвиток і формування життя людини у нашій країні. Відсутність стабільності у суспільстві на початку-середині 90-х років ХХ-го століття, значною мірою нівелювало раніше сформовані моральні основи держави та негативно вплинуло на розвиток сучасної України. Все це, на тлі культивування ідей насильства в засобах масової інформації, достатньо не обмежених цензурою, поступово призвело до загальної деградації значної частини населення, вироблення хибних ідеалів та цінностей. В результаті цього, особливо небезпечні форми вираження насильства, до яких в першу чергу відноситься умисне вбивство, а також його поєднання з такими суспільно небезпечними посяганнями, як розбій, бандитизм, вимагання, згвалтування, сексуальне насильство, викрадення людини, захоплення заручників тощо, сьогодні стають все більш поширеними явищем, викликаючи у населення справд-

ливе обурення і тривогу за власну безпеку та безпеку своїх близьких. Окрім зазначених причин, не менш важливим, на наш погляд, є й ті умови в яких Україна знаходиться сьогодні, а саме воєнний стан. В них насильство пов'язане із посягання на життя, здоров'я, волю, честь, гідність, статева свободу та недоторканість особи, на жаль, має дуже високий рівень.

У ХХ столітті більшість вбивств були пов'язані із корисливими мотивами, оскільки економічні поневіряння штовхали людей на насильство щодо один одного. Сьогодні ж мотивація цих злочинів у більшості випадків змінилася, зокрема багато вбивств вчинюються на сексуальному ґрунті. Зростання рівня життя громадян зробило корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення менш поширеними, проте можна сказати, що поліпшення майнового стану стало індикатором зростання інших суспільно небезпечних діянь, в тому числі і тих, що посягають не лише на життя, а й на статева свободу та статева недоторканість особи. Складається враження, що насильство загалом та сексуальні кримінальні правопо-

рушення зокрема – одна з цін, яку ми платимо за високий рівень розвитку цивілізації. Чим вище цивілізованим стає суспільство, тим більше соціально безвідповідальних особистостей воно породжує. Знеособленість породжує або внутрішній протест, або байдужість до моральних та правових норм. Серед численних особливо тяжких злочинів, сексуальні вбивства є найбільш жорстокі, вони не вписуються навіть у рамки злочинної моралі, роблять вигнаннями злочинного середовища тих, хто переступив цю межу.

Додаткове підтвердження актуальності проблеми пов'язаної із сексуальними вбивствами надають, висвітлені на офіційному веб-сайті, статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2018, 2019, 2020, 2021 роки та п'ять місяців 2022 року. Завдяки їм можна побачити, що найбільш високий показник облікованих умисних вбивств при обтяжуючих обставинах у зазначені вище проміжки часу, на території України був у 2022 році, а саме за ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України (далі КК – України) – 8 220 кримінальних правопорушень, найменший показник був у 2021 році – 3 230. Поряд з цим, показники щодо злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України навпаки, відносно загального числа умисних вбивств відрізняються певною помірністю. Так у 2022 році умисне вбивство, поєднане із згвалтуванням або сексуальним насильством взагалі немає випадків реєстрації, а найбільша кількість кримінальних правопорушень даного виду спостерігається у 2018 році – 12 кримінальних правопорушень [9; 11]. Отже, поширеність злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України як бачимо не спостерігається, що викликає законодавче питання з приводу того, чи дійсно склад кримінального правопорушення, який розглядається втрачає свою суспільну небезпечність, чи всі такі випадки фіксуються і правильно кваліфікуються, або ж існують певні прогалини у законодавчому викладі п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, які породжують такі статистичні дані.

Показники стану та динаміки умисних вбивств, поєднаних із згвалтуванням або сексуальним насильством, також як і умисних вбивств загалом, певною мірою характеризують суспільну моральність, традиції, звичаї держави, національну психологію. Вони можуть багато сказати про захищеність особи, ефективність діяльності соціальних та правоохоронних інститутів, законодавчу, виконавчу та судову владу. Подібна характеристика умисних вбивств визначається насамперед тим, що частота та мотиви їх вчинення дають можливість зрозуміти ставлення людей до таких надфундаментальних людських цінностей, як життя та здоров'я особи.

Слід відзначити, що тема моральності є достатньо значущою у будь-якому суспільстві, а особливо у тих суспільних відносинах, які стосуються життя, статевої свободи та статевої недоторканості особи. А в контексті кримінального права, яке призначене охороняти ці соціальні цінності, особливо важливим є правильна кваліфікація та розмежування суміжних кримінальних правопорушень об'єктом посягання в яких можуть виступати одночасно і суспільна моральність, і життя, і статева свобода та недоторканість.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** У науці кримінального права проблеми відповідальності за умисне вбивство загалом та окремі його види досліджували багато науковців, зокрема, Андрушко П. П., Бажанов М. І., Баулін Ю. В., Борисов В. І., Брич Л. П., Василенко М. О., Глушков В. О., Гнатів І. М., Гришук В. К., Давидович І. І., Дідківська Н. А., Дзюба В. Т., Дудоров О. О., Зінченко І. О., Задоя К. П., Коржанський М. Й., Крючкова О. В., Куц В. М., Мельник М. І., Навроцький В. О., Скок С. Г., Сотула О. С., Сташих В. В., Шапченко С. Д., Ярмиш Н. М., Яценко С. С. та інші. Кримінологічному дослідженню умисних вбивств, присвячені праці Джужи

О. М., Закалюка А. П., Зелінського А. Ф., Костенка О. М., Панова М. І., Шигоніна О. Б. та інших. Тим не менш, окремі питання пов'язані із кваліфікацією злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, враховуючи законодавчі зміни які вносилися останнім часом у кримінально-правові норми які регулюють відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, потребують нових наукових досліджень.

**Метою і завданням наукової статті є** виявлення проблем кваліфікації злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України «Умисне вбивство, поєднане із згвалтуванням або сексуальним насильством», а також формування певних пропозицій щодо удосконалення даної кримінально-правової норми.

**Виклад основного змісту.** Відповідно до ст. 3 Конституції України – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Це конституційне положення закономірно знаходить своє відображення у КК України, в якому, з поміж інших в Особливій частині закріплено окремий розділ «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи». У ньому безпосередньо визначені норми, які містять заборону на заповідання смерті іншій людині. А отже, дана обставина обґрунтовує висновок про підвищену увагу законодавця до кримінально-правової правової регламентації відповідальності за умисне вбивство, його бажання особливо відзначити важливість охорони життя людини у нормах КК України. У свою чергу, умисне вбивство, поєднане із згвалтуванням або сексуальним насильством (п. 10 ч. 2 ст. 115), представляє самостійний вид посягання на життя людини, більш висока ступінь суспільної небезпеки якого не викликає сумнівів [3].

Даний склад злочину, на перший погляд виглядає як складений, оскільки він утворюється з двох злочинних діянь, кожне з яких є єдиним самостійним злочином, але внаслідок їх єдності вони утворюють один одиничний злочин, який охоплюється ознаками однієї статті (у даному випадку частини статті) КК України. Підтверджують таке бачення, наприклад, і Крючкова О. В. зазначаючи, що п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України передбачає відповідальність за складений злочин – ураховану законодавцем сукупність закінчених умисного вбивства і згвалтування [4, с. 44-48] та Шигонін О. Б., який вважає, що вчинення насильницьких сексуальних дій і позбавлення життя потерпілої особи незалежно від просторово-часової комбінації їх поєднання складають єдиний (складений) злочин, передбачений п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України [10, с. 6, 7-8, 15].

Однак, судова практика, щодо застосування п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України зовсім інакше оцінює дану норму, а саме кваліфікує дані суспільно небезпечні дії за сукупністю злочинів.

Так, Дудоров О. О. з цього приводу пише, що традиційний (усталений на практиці) підхід, у межах якого аналізовані дії кваліфікуються за сукупністю злочинів і правильність якого останнім часом ставиться під серйозний багатьма вітчизняними науковцями сумнів, виходить з того, що умисне вбивство не є способом учинення згвалтування, а згвалтування, своєю чергою, – способом учинення умисного вбивства. Згвалтування не охоплюється об'єктивною стороною (не містить ознак) умисного вбивства й навпаки [2, с. 80].

Підтверджується така позиція і в абз. 1 п. 14 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи». Зокрема, у ній зазначається, що умисне вбивство тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, якщо воно було поєднане зі згвалтуванням потерпілої особи або насильницьким задоволенням із нею статевої пристрасті неприродним способом, тобто мало місце в процесі вчинення зазначених

злочинів чи одразу ж після нього. При цьому злочинні дії кваліфікуються і за ч. 4 ст. 152 чи ч. 3 ст. 153 КК або ще й за відповідною частиною ст. 15 КК України

Постанова також дає роз'яснення щодо притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення умисного вбивства з метою задоволення статевої пристрасті із трупом, та у абз. 2 п. 14. визначає, що такі дії кваліфікуються виключно за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України [6].

Зазначені положення у постанові надають підстави для деяких міркувань з приводу правильності кваліфікації за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України. Зокрема, що стосується питання, чи потрібно кваліфікувати умисне вбивство поєднане із згвалтуванням або сексуальним насильством як складений злочин, тобто лише за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, чи за сукупністю злочинів, передбачених п. 10 ч. 2 ст. 115 та відповідними частинами ст. 152 або 153 КК України, то тут вбачається найбільш правильно буде обрати останній варіант. А от в частині кваліфікації умисного вбивства з метою задоволення статевої пристрасті із трупом з позицією судової практики погодитися досить складно і ось чому.

Самі по собі незаконні дії із трупом, в тому числі і сексуального характеру можуть посягати на декілька об'єктів кримінально-правової охорони. І в першу чергу тут йде мова про суспільну мораль, оскільки труп людини виступає предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 297 КК України у якому встановлено кримінальну відповідальність за наругу над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого.

У цій нормі мається у увазі наруга над тілами померлих, що виявляється у вчиненні аморальних, цинічних, осквернюючих дій щодо похованого або тимчасово не похованих людських останків, а також знищення, пошкодження або осквернення місць поховання, надмогильних або цвинтарських будівель. Окрім зазначеного, до наруги над тілом померлого належить і некрофілія – вчинення статевого акту з трупом. Додаткове тлумачення також надає Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року, який визначає, що наруга над тілом (останками, прахом) померлого – вчинення непристойних умисних дій над тілом (останками, прахом) померлого, самовільне знімання одягу з тіла (останків, праху) померлого, переміщення в інше місце або розчленування чи знищення тіла (останків, праху) померлого, здійснення акту некрофілії, використання частин похованого тіла з ритуальними чи іншими, не передбаченими чинним законодавством цілями, або вчинення інших дій, що мали на меті зневажити родину чи суспільну пам'ять про померлого, продемонструвати негативне ставлення до померлого, завдати образи рідним та близьким померлого, виявити зневагу до суспільних, релігійних принципів та традицій в цій сфері [7].

Зазначене, з першого погляду, надає підстави для ствердження, що, є декілька варіантів юридичної оцінки такого статевого збочення як некрофілія. А саме, задоволення статевої пристрасті із трупом, яке необхідно кваліфікувати за ст. 297 КК України, а бо ж умисне вбивство з метою задоволення статевої пристрасті із трупом, яке має бути кваліфіковано за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України та ст. 297 КК України. З цим можна погодитися, так як, у цьому випадку дається найбільш повна і точна правова оцінка вчиненого. Водночас такі дії органами досудового розслідування та судом кваліфікуються лише за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України – як умисне вбивство, поєднане із згвалтуванням або сексуальним насильством. Проте, вбачається, що при умисному вбивстві з метою задоволення статевої при-

страсті із трупом згвалтування або сексуальне насильство не можливі, так як мова йде про некрофілію (некрофілія – сексуальна або психічна девіація, статевої пристрасті до трупів, мертвого) [5, с. 225; 8, с. 44; 1, с. 18]. У випадках згвалтування або сексуального насильства однією із основних ознак є вчинення дій сексуального характеру проти волі потерпілого. Задоволення ж статевої пристрасті з трупом передбачає те, що усі біологічні, інтелектуальні, моральні складові жертви, в тому числа і воля, втрачаються після настання смерті.

На думку Дудорова О. О. кваліфікація такої поведінки, як умисне вбивство з метою задоволення статевої пристрасті з трупом, має здійснюватися за сукупністю злочинів – за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК (убивство з метою полегшити вчинення іншого злочину) і за відповідною частиною ст. 297 КК (наруга над тілом померлого). Якщо особа вчинила умисне вбивство з метою задоволення статевої пристрасті з трупом потерпілого, однак сам акт некрофілії здійснити не встигнула, то вчинене повинне кваліфікуватися п. 9 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 14 і відповідною частиною ст. 297 КК (готування до наруги над тілом потерпілого). Якщо винний, учинивши вбивство під час подолання опору потерпілого, учиняє з останнім статевої зносини, не усвідомлює при цьому того, що потерпілий уже загинув, то вчинене за спрямованістю умислу має розцінюватися як умисне вбивство, поєднане зі згвалтуванням, і як закінчений замах на згвалтування [2, с. 87-88].

Однак, на мою думку, у даному випадку винний учиняє не дії, спрямовані на полегшення вчинення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 297 КК, яка полягає, зокрема, у вчиненні наруги над трупом, а учиняє злочин, спрямований на позбавлення життя потерпілої особи з метою вчинення сексуальних дій, що складають об'єктивну сторону умисного вбивства, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України. Сутність таких дій для винного полягає в умисному позбавленні життя іншої людини заради досягнення сексуального задоволення із її трупом. І хоча таке суспільно небезпечне діяння також посягає на суспільну мораль, воно в першу чергу є сексуальним злочином. Із цього випливає, що положення постанови Пленуму Верховного Суду України щодо п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України передбачає поєднання умисного вбивства з більш широким колом сексуальних дій, ніж згвалтування або сексуальне насильство.

**Висновки.** Отже, жодна із формул кваліфікації при умисному вбивстві з метою задоволення статевої пристрасті із трупом (кваліфікація за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України; за сукупністю кримінальних правопорушень передбачених п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України та ст. 297 КК України; за сукупністю кримінальних правопорушень передбачених п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України та відповідними частинами ст. 152 КК України або 153 КК України) не надає повноцінного охоплення усіх об'єктів кримінально-правової охорони, на які здійснюється посягання (життя, статева свобода та недоторканість особи, суспільна мораль). Причина ж такої ситуації полягає у певній недосконалості законодавчого формулювання п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, яке є недостатньо повним. Тому, для вирішення питання щодо точної та повної кваліфікації вчинення умисного вбивства з метою задоволення статевої пристрасті із трупом вважаємо доцільним запропонувати певні зміни у п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, а саме викласти зазначений пункт у такій редакції: *«Умисне вбивство, поєднане із згвалтуванням або сексуальним насильством, або з метою задоволення статевої пристрасті із трупом».*

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Давидович І. І., Задова К. П. Кваліфікація випадків умисного спричинення смерті людини при вчиненні складених насильницьких злочинів : теоретичні та правозастосовні підходи. *Адвокат*. 2012. № 12. С. 15–19.
2. Дудоров О.О. Умисне вбивство, поєднане зі згвалтуванням: питання кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 4 (76). С. 77–92.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 08.07.2022)].
4. Крючкова О. Убивство, поєднане зі зґвалтуванням. *Вісник прокуратури*. 2011. № 3. С. 44–48.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-е вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С. С. Яценко. К. : А.С.К., 2005. 848 с.
6. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>].
7. Про поховання та похоронну справу: Закон України від 10 липня 2003 року № 1102-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text> (дата звернення: 10.07.2022).
8. Сомарчук М. В. Проблемні аспекти поняття умисного вбивства, поєданого зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 43–46.
9. Статистики / Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat/> (дата звернення: 15.07.2022).
10. Шигонін О. Б. Умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом : кримінологічна характеристика та запобігання. *Автореф. дис. ... канд. юрид. наук* : 12.00.08. Х., 2011. 20 с.
11. Alin-Andrei Tudorică. Modern aspects of crime prevention. Сучасні аспекти профілактики злочинності). *Philosophy, economics and law review*. Volume 1. 2021. С. 134–139.